

Irena Kraševac

SLAVONSKA ATENA U ZLATNOJ DOLINI

Kulturna baština Požege i Požeštine, (ur.) Natalija Čerti, Spin Valis, Požega, 2004., 440 str., ISBN 953-98051-3-9

Dvije knjige prethode nedavno objavljenoj monografiji *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Prva, *Požega: Zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i Požeške županije*, u kojoj je bilješke sabrao i napisao Julije Kempf, objavljena je u Požegi daleke 1910. godine. Prepoznata kao vrijedna knjiga puna zanimljivih podataka, doživjela je svoj pretisak 1994. (izdavač: Matica hrvatska, Ogranak Požega; pogovor i novija bibliografija: dr. Filip Potrebica). Težište ove monografije zemljopisni je položaj i povijesni razvoj grada, a važnost imaju i prijepisi povijesnih isprava i pisama. U povodu 750. obljetnice prvog pisanog spomena grada Požege objavljena je druga knjiga, *Požega 1227 - 1977*, koja pak u duhu vremena daje značenje poslijeratnom socijalističkom razvitku. Početkom 21. stoljeća sazrelo je vrijeme za objavljivanje treće monografije u kojoj bi se sabrala novija istraživanja s težištima na arheologiji, povijesti umjetnosti, etnografiji i književnosti, dakle ponajboljem čime se kulturnopovijesna cjelina grada Požege i okolice može podičiti. Unutar korica jedne knjige prvi je puta sabrana povijesna dubina koja seže od prethistorijskog doba do naših dana i duhovna i umjetnička širina ostvarena u epohama od rimskog doba, preko srednjega vijeka i baroka do umjetnika 20. stoljeća.

Najraniji arheološki nalazi iz razdoblja paleolitika svjedoče o tragovima ljudskih nastambi (Kamenika), dok u neolitiku već razdvajamo Starčevačku kulturu od kasnije Sopotske. U razdoblju eneolitika pratimo razvoj Lasinjske, Retz-Gajary, Badenske i Vučedolske

kulture s brojnim materijalnim ostacima. Bogata nalazišta svjedoče i o kulturama brončanog doba. Nalazi iz rimskog razdoblja vrlo su brojni i sežu od nekropola, grobnih kapela i stela, preko naselja i ladanjsko-gospodarskih vila do terma. Avaroslavenska kultura nastavala je područje Požeštine od 7. do 9. stoljeća iz kojeg potječu nalazi iz Brestovca i Drenovaca, a prvo razdoblje zatvara Bjelobrdská kultura (10.-12. st.) nastala kao posljedica slavensko-mađarske simbioze. Pregled ovog najranijeg razdoblja napisala je arheologinja Dubravka Sokač-Štimac, ravnateljica Gradskog muzeja u Požegi i dugogodišnji istraživač na terenu.

Povijesni pregled Požege i Požeštine od srednjeg vijeka do kraja Drugog svjetskog rata iscrpno nam je približio prof. Filip Potrebica. Ovaj tekst posljednji je autorov *hommage* voljenom gradu, čije objavljivanje, na žalost, nije doživio. Zanimljiva nadopuna ovom povijesnom pregledu tekst je povjesničara Dragutina Pavličevića, *Stanovništvo Požege i Požeštine i njegov sastav od 1880. do 2001. godine*, popraćen i pojašnjen brojnim tabelarnim prikazima.

Slijede povijesnumjetnički tekstovi autori kojih su stručnjaci iz Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu. Prostorni razvoj grada s osvrtom na urbanizam ponajbolji je kontekst nastajanju umjetničkih spomenika koji ostaju kao trajne vrijednosti u tom prostoru. Specifičnosti prostornog razvoja grada približili su svojim iscrpnim analizama i komparacijama u kontekstu srednjoeuropskog prostora na temelju višegodišnjeg bavljenja ovom tematikom povjesničari umjetnosti Ratko Vučetić (do 19. st.) i

Darja Radović-Mahečić (od 19. st). *Umjetnička svjedočanstva srednjeg vijeka* približila nam je Dijana Vukičević-Samaržija (Kaptol, Rudina, Orljavac, Velika te svjedočanstva požeških crkava sv. Duha i sv. Lovre s dobro sačuvanim gotičkim freskama).

Doba osmanlijske vladavine (16./17. st.) razdoblje je kulturnoumjetničke stagnacije na prostoru Slavonije, ali i velikih povijesnih događaja i ličnosti, među kojima se izdvaja Požežanin fra Luka Ibrišimović - Sokol, kultni zaštitnik i osloboditelj naroda.

Okončanjem ratnih sukoba 1699. godine započinje vjerska obnova koju reprezentira izgradnja baroknih crkava, među kojima današnja Katedrala sv. Terezije Avilske pripada samom vrhu hrvatske barokne arhitekture. Pregled barokne arhitekture Požege i Požeštine iscrpno je obradila Katarina Horvat-Levaj. Barokne crkve ispunjene su bogatim inventarom, oltarima, skulpturama, slikama, liturgijskim posudom i ruhom, koje su kao zasebne dionice u knjizi napisale Vlasta Zajec i Mirjana Repanić-Braun na temelju višegodišnjeg istraživačkog rada na tome području. Posebne akcente poglavlja o skulpturi predstavljaju barokni kužni pil na Trgu sv. Trojstva, oltari Crkve rođenja Bl. Dj. Marije u Kutjehu te klasicistički grobni spomenik obitelji Janković u Stražemanu. Brojne slike baroknog razdoblja, danas u posjedu Dijecezanskog muzeja Požeške biskupije, svjedoče o povijesnim vezama s Austrijskom Monarhijom, Ugarskom, Češkom, slovenskim majstorima, ali i s domaćim slikarima. Ističu se oltarne pale nepoznatog autora u Katedrali sv. Terezije Avilske te inventar franjevačkog samostana i Crkve sv. Duha.

Za kulturnoumjetničkim blagom koje se stoljećima taložilo u Požezi i Požeštini ne zaostaju ni doprinosi 20. stoljeća. Ključne akcente čine slikarski opus Miroslava Kraljevića i *Spomenik pobjede* u Kamenskom Vojina Bakića, koji danas, na žalost, poznajemo samo s fotografija. Dionicu 20. stoljeća u svim umjetničkim aspektima i značajnim prilozima cjelokupnoj hrvatskoj likovnoj baštini napisala je Ivanka Reberski u suvremenoj interpretaciji i nadopunjujući nezaobilaznog Matka Peića, biografa i kroničara slavonskih slikara i kipara.

Etnografske značajke požeškog kraja opisala je Dubravka Matoković, kustosica etnologije u Gradskom muzeju u Požezi. Tradicija narodnih običaja ovdje je snažno ukorijenjena, život grada i cijele okolice odvija se i danas prema vjekovnim navadama. U siječnju za Vincelovo kite se vinogradi, u ožujku za Grgurevo odjekuju topovske paljbe kao sjećanje na važan povijesni događaj - otjerivanje Turaka. Uskršnji i božićni blagdani obiluju bogatstvom tradicijskih običaja koji se do danas vrlo poštuju.

**Kulturna baština
Požege i Požeštine**

Požega ne bi imala današnje značenje u hrvatskoj kulturi da nije bila protkana riječima i djelima svojih intelektualaca i pisaca, od Antuna Kanižlića, Vjekoslava Babukića, Miroslava Kraljevića, Josipa Eugena Tomića, obitelji Marković, Zlate Kolarić-Kišur, Dobriše Cesarića, Matka Peića i mnogih drugih, kojima svakako pripada i pisac poglavlja *Književnost u Požezi i Požezi u književnosti*, akademik Dubravko Jelčić. Potpuniji uvid u znanstvenike i uglednike Požeštine sastavio je povjesničar Tvrtko Jakovina. Događaji koji su obilježili drugu polovinu protekloga stoljeća nižu se kronološkim redom, kao podsjetnik da se klatno povijesnih događaja naizmjenice pokreće s lošeg na dobro i u našem vremenu.

Uz stručne i znanstvene tekstove popraćene bilješkama i bibliografijom, knjiga obiluje odličnim

slikovnim priložima. Oprema koju potpisuje Igor Kuduz (*pinhead_ured*) skladno je uklopila slike i tekst te je već i samo prelistavanje ove pozamašne knjige svojevrsan likovni užitek. Sažeci svih tekstova prevedeni su na engleski jezik.

Urednica monografije okupila je stručnjake raznorodnih područja koji obradom pojedinačnih tema pokrivaju kronološki slijed razvoja Požege i Požeštine od najranijih razdoblja do naših dana, probrano i znalački akcentuirajući ono čime se taj kraj ističe unutar hrvatske kulturne baštine, potvrđujući se svojim dometima i u europskom kontekstu,

popunivši tako prazninu u povijesnoumjetničkoj obradi sjeveroistočne Hrvatske.

Izdavač ove vrijedne monografije nije ni jedna ustanova u kulturi, nego dolazi iz gospodarstva. Požeška drvnoindustrijska tvrtka *Spin Valis* ovim je izdavačkim pothvatom upisala važan doprinos kulturnom razvoju grada.

Toliko puta tijekom svečanih promocija knjige održanih u Požegi (17. travnja 2004.) i Zagrebu (16. rujna 2004.) naglašavana sintagma „slavonska Atena“ obvezuje sadašnje i buduće stanovnike toga grada.